

Modri starec in čudežno morje

(Mate Dolenc: *Morje v času mrka*, Beletrina, Ljubljana 2000.)

V zgodbi nastopa star ribič Sebald – to je “starec in morje”, pa ne ravno v vizuri, ki jo poznamo iz znane knjige s tem naslovom.

Sebald je pač “naš” človek, a kakor koli se otrešamo primisli na junaka te znane knjige, mimo nje ne moremo: ker je Sebald drugačen, se ga senca “vzporednega” starca nemara toliko bolj drži. A morda je za to deloma kriv tudi bralec, tisti pač, ki ni prebral samo *Morja v času mrka*, ampak še kaj, zlasti še o človeku in morju, ki ga je tako zelo poznal še kak drug pisec, ne le Mate Dolenc, in potem Sebald podzavestno primerja ali – kakor že – povezuje s Hemingwayem. Manj razgledani, a prvinski bralec bo verjetno bolj “neobremenjen” in ne bo imel občutka, da mu čez ramo nekdo skrivaj kuka v Dolenčev roman, ga istočasno bere in se ne da odgnati ...

Poskusimo torej kaj reči o Mrku z vidika tega “primitivnega” bralca, ki lahko v njegov svet stopi naivno, sam, ne sluteč nevarnosti, ki bi ga lahko doletele. Kje se bo znašel? V jadranski resničnosti, ki je Dolenc tu ni prvič tematiziral, saj jo je srečati tako v njegovih mladinskih delih kot tudi v delih za odrasle. Toda tokrat je ubesedena na drugačni ravni, poetsko vsekakor polnejši in občutljivejši. Predvsem pa zaživi morje kot morje, in to v luči skrivnosti, ki jih “kontinentalci” ne pozna. Manj sami liki: niti ne Sebald, “star mož, ki je sam v majhnem motornem čolnu ribaril po arhipelagu in že dva meseca ni ujel nobene omembe vredne ribe”, kot se glasi prvi stavek romana. Sebald je približno človek, čigar nekaj stranskih lastnosti je poznavalec Dolenčevih morskih besedil najbrž že srečal pri kakem liku iz prejšnjih del. Zaživijo tudi ne Sebaldovi sovaščani na otoku: s Sebaldom vred so sicer pozorni sprejemalci življenja, a kakor da jim (kot sicer tudi Sebaldu) zgodovina prizanaša z velikimi, usodnimi dogodki, da bi recimo aktivno, bodisi uspešno ali ne, posegali v t. i. javno življenje, politiko ... So ali poetični liki (deček Piacun) ali pa živijo z vsakdanjkom, ki se v bistvu ne zdi problematičen: obsega kmečka in domača opravila na otoku, na katerem se odvija naša zgodba in ki ga zanimivo zaznamujejo turisti, zlasti pa ribolov, ki menda odločilno pogojuje bivanje na njem.

Najzanimivejša figura te knjige zato ni toliko ne osrednji ali stranski junak, temveč morje v svojih vedno novih, tako rekoč neštevilnih pojavnih oblikah, ki jih sreča njegov zelo vitalni, senzibilni, pa tudi načitani raziskovalec in uživalec Sebald, starec z dozdevno nesrečnim in razbitim družinskim življenjem. Morje z nevihto, bonaco, s soncem, z brezmejnostjo in seveda globino, ki premore neslutena bitja in prostore, ki se jih ne zavedamo, predvsem pa morje kot skrivnostno, neobvladljivo, domala čudežno bitje, ki je kos celo "Bogu": to morje je najprivlačnejši glavni "junak" romana, "junak," s katerim otočani intenzivno komunicirajo, se borijo proti njemu, a ki jih tudi nagrajuje in jih živi.

Zaradi te njegove vse presegajoče moči je nemara razumljivo, da so nekatere osrednje teme prejšnjih Dolenčevih knjig (erotika) tokrat v ozadju, čeprav palimpsestno segajo v vsakodnevno življenje tako Sebald kot nekaterih drugih. Celo vsa Sebaldova življenjska zgodba je očrtana dokaj rahlo – vse "preplavlja" morje, tako da je sam Sebaldov konec nekoliko presenetljiv in nagel, čeprav je bralec večkrat opozorjen na dejstvo, da se Sebaldu življenjske moči v spopadih z njim (morjem) iztekajo. Tako umre po ulovu velike kirnje, s katero se je mučil več dni, a kljub vsem naporom uspel, čeprav se ta uspeh nazadnje izkaže za polovičen: ko veliko ribo izčrpan pripelje do otoka, ni več užitna, in življenjski sen, da bo z njo pogostil sovaščane, se mu izjalovi. (Ob tej skušnji bi se spet rad oglasil zgoraj omenjeni izobraženi bralec in pripomnil kaj o določenem "paralizmu" s *Starcem in morjem*; a pustimo to za drugo razmišljanje ...)

Sebald je samozavestni, nadvse pretanjeni poznavalec morja, njegov modrec in pesnik. Kot takega ga nazadnje menda sama Usoda izbere za osebo, v kateri se ob lepoti presenetljivo odzrcali paradoks življenja; dozdevno je bil ves svoj vek razpoložen agnostično in proticerkveno, toda po njegovo krsto se ob sklepu romana pripelje njegov sin, ki je – duhovnik.

Novi Dolenčev roman je pripoved, ki jo sestavljata tako doživljena resničnost kot tudi skušnja z literaturo (Hemingwayev lik ni naključno blizu Sebaldu, srečati pa je še marsikoga iz drugih knjig ...). To ji daje intelektualni značaj, a večino bralcev najbrž očara predvsem s svojo poezijo morja, čeprav je življenje na/ob njem prikazano neproblematizirano – kot se morda kaže tistemu, ki mu je to zgolj "odskočna deska" v raziskavo eksistencialne nedoumljivosti sveta, tokrat na primeru morja. Tako je to knjiga, kakršne v slovenski literaturi ni: ker verjetno še noben pisec ni doživel ali zaslutil morja tako kot v tem primeru Mate Dolenc, ga tudi ni mogel popisati. Delo je izdala Beletrina z letnico 2000 in s spremno besedo Dušana Šarotarja, 244 strani.

Jože Horvat